

KICHIK ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA SIFAT STANDARTLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

Jur'atbek Kuvatov

Qo'qon universiteti Andijon filiali direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik ishlab chiqarish korxonalarida sifat standartlarining joriy etilishi va ularning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Sifat menejmenti tizimlari, xususan, ISO 9001, HACCP va boshqa xalqaro standartlarning kichik korxonalar uchun joriy etilishi natijasida mahsulot sifati, mijozlar ishonchi va ichki jarayonlar samaradorligi qanday o'zgarishi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Maqolada mahalliy va xorijiy tajribalar solishtiriladi, kichik biznes subyektlarida sifatni boshqarish bilan bog'liq muammolar va ularni hal etish mexanizmlari taklif etiladi. Yakunda sifat standartlari asosida barqaror rivojlanish va eksportbop mahsulot yaratishning amaliy jihatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: kichik ishlab chiqarish korxonalari, sifat standartlari, ISO 9001, mahsulot sifati, sifat menejmenti, samaradorlik, mijozlar ishonchi, sertifikatlash, barqaror rivojlanish, ishlab chiqarish jarayoni

Kirish

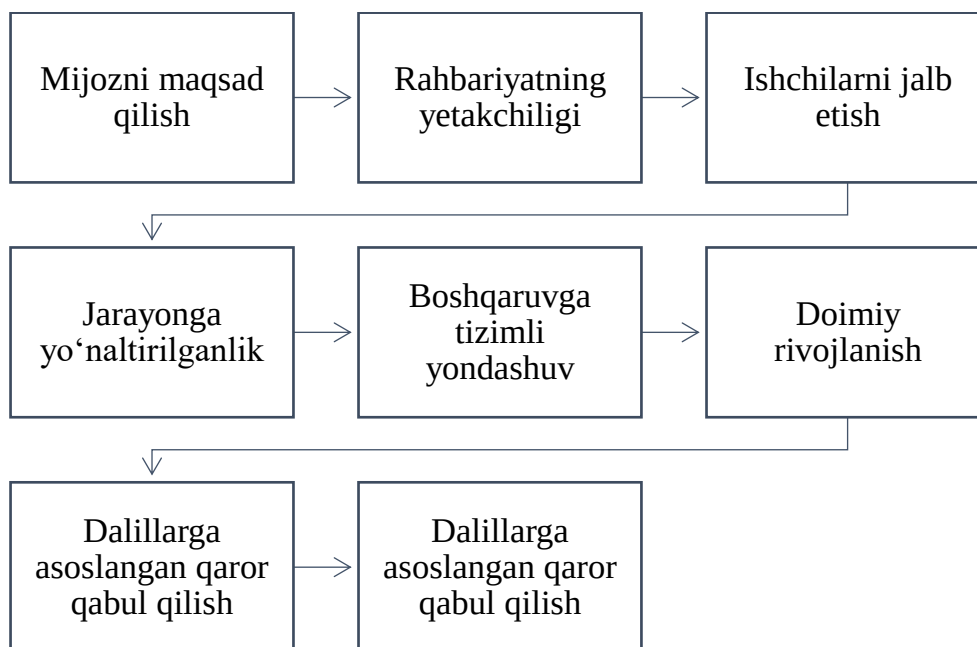
Bugungi kunda jahon bozorida raqobatbardoshlikning muhim mezonlaridan biri sifat – mahsulot yoki xizmatning iste'molchi talablariga mosligi va doimiyliigi – hisoblanadi. Shu bois, ishlab chiqarish korxonalarida, ayniqsa kichik biznes subyektlarida sifatni ta'minlash va boshqarish strategik ahamiyatga ega masalaga aylangan. O'zbekiston sharoitida ham kichik ishlab chiqarish korxonalari faoliyatini modernizatsiya qilish, ularning mahsulot sifatini xalqaro talablar darajasiga olib chiqish zaruriyati kundan-kunga ortib bormoqda.

Sifat standartlari – bu ishlab chiqarish jarayonlarini tartibga soluvchi, mahsulotning belgilangan talablarga muvofiqligini kafolatlovchi me'yorlar majmuasidir. Ular nafaqat mahsulotning bozor qiymatini oshiradi, balki ichki boshqaruv tizimining samaradorligini ham yaxshilaydi. Ayniqsa kichik korxonalar uchun sifat menejmenti tizimlarining joriy etilishi – iste'molchi ishonchini qozonish, eksportga chiqish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash kabi muhim afzalliklarni taqdim etadi.

Sifat menejmenti zamonaviy boshqaruvning muhim falsafalaridan biri hisoblanadi. U ishlab chiqarish jarayonlarida xaridorlar ehtiyojini to'liq qondiradigan mahsulotlar yaratishga xizmat qiluvchi boshqaruv konsepsiyasi sifatida qaraladi. Ayniqsa, kichik ishlab chiqarish korxonalarida bu jarayonlar qat'iy standartlarga asoslangan holda tashkil etilishi zarur, chunki bu korxonalar o'z raqobatbardoshligini aynan sifat orqali ta'minlaydi. Sifat menejmenti korxona miqyosida tashkil etiladigan va mahsulot sifati barqarorligini kafolatlaydigan harakatlar va tizimlar majmuasidan iborat bo'lib, u ishlab chiqarish shakli yoki ko'lamidan qat'i nazar, umumiy falsafiy yondashuvini saqlab qoladi.

Kichik ishlab chiqarish korxonalari, ayniqsa ichki yoki mahalliy bozorlarda faoliyat yuritayotganlar, o'z mahsulotlarini sotayotgan hududning texnik standartlari, sanitariya-me'yoriy talablari va xaridorlarning didi, ehtiyoji va istaklariga mos holda ishlab chiqarishi zarur. Zamonaviy sifat menejmenti nazariyasida sifat nazorati faqat mahsulot tayyor bo'lgach amalga oshirilmasligi, balki u ishlab chiqarishning har bir bosqichida – xomashyo tanlashdan tortib, yakuniy qadoqlashgacha – uzluksiz nazorat ostida bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Chunki tayyor bo'lgan mahsulotdagi kamchilikni keyinchalik tuzatish katta xarajatlarga olib keladi va bu kichik korxonalar

uchun iqtisodiy xavf tug‘diradi. Shu boisdan, samarali sifat menejmenti ishlab chiqarish jarayonini avvaldan to‘g‘ri loyihalash, sifat talablariga mos texnologiyalarni tanlash va jarayonlarni standartlashtirishni talab qiladi. Bu esa kichik korxonalarni o‘z faoliyatini xalqaro standartlar, xususan ISO 9001 yoki boshqa sifat tizimlariga moslashtirishga undaydi.

1-rasm. ISO talablariga asosan sifat menejmenti prinsiplari ¹

Bugungi kunda esa sifat menejmenti prinsiplari uzluksiz takomillashib, har bir bosqichda chuqur tajriba asosida yangilanib bormoqda. Kichik ishlab chiqarish korxonalari uchun bu prinsiplarga amal qilish nafaqat ichki bozor talabini qondirishga, balki eksportga mos mahsulot tayyorlashga ham keng yo‘l ochadi.

“Sayqal” MCHJ kichik ishlab chiqarish korxonasi tomonidan 2022-yildan boshlab ISO 9001:2015 xalqaro sifat menejmenti tizimi joriy etilishi korxonaning ishlab chiqarish samaradorligi va mahsulot sifati ko‘rsatkichlariga sezilarli darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Mazkur tahlil ushbu tizim joriy etilishidan oldingi va keyingi davr ko‘rsatkichlarini solishtirish asosida amalga oshirildi.

1-jadval. Sifat menejmenti tizimi joriy etilganidan oldin va keyin asosiy ko‘rsatkichlar solishtirmasi

Ko‘rsatkich nomi	2022-yil (oldin)	2024-yil (keyin)	O‘sish/Yo‘qotish (%)
Mahsulotdagi nuqsonlar soni (oyiga)	110	38	-65%
Ishlab chiqarish unumdorligi (mahs./soat)	16	22	+37.5%
Mijozlarning shikoyatlari (oyiga)	28	7	-75%
Qayta ishlov zarur mahsulotlar (%)	10.5%	3.5%	-66.7%
Xodimlar ishtirok darajasi (%)	48%	72%	+50%

Birinchi navbatda, mahsulotdagi nuqsonlar soni 2022-yilda oyiga o‘rtacha 110 ta bo‘lgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib bu ko‘rsatkich 38 taga tushgan. Bu esa sifat nuqsonlarining 65 foizga

¹ <https://www.iso.org/publication/PUB100080.html> - International Organization for Standardization ISO расмий сайти

kamayganini bildiradi. Ushbu o'zgarish korxonada sifat nazoratini tizimli asosda olib borish yo'lga qo'yilgani, xatoliklar sabablarini oldindan aniqlash va yo'qotishga qaratilgan profilaktik choralar amalda ishlayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, ishlab chiqarish unumdorligi, ya'ni soatiga ishlab chiqarilayotgan mahsulot soni 16 dan 22 taga oshgan bo'lib, bu 37,5 foizlik o'sishni tashkil qiladi. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarining optimallashtirilgani, texnologik isroflarning kamaytirilgani va xodimlar malakasi oshganidan dalolat beradi.

Mijozlarning shikoyatlari soni bo'yicha ham ijobiy o'zgarishlar kuzatildi: 2022-yilda oyiga 28 ta shikoyat qayd etilgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich atigi 7 tani tashkil etgan, ya'ni 75 foizga kamaygan. Bu holat mijozlar ehtiyojlariga mos mahsulot ishlab chiqarish va ularning fikrini inobatga olgan holda sifatni uzluksiz takomillashtirish natijasidir. Bundan tashqari, qayta ishlovga yuborilgan mahsulotlar ulushi 10,5 foizdan 3,5 foizgacha kamaygan, bu esa 66,7 foizlik qisqarishni anglatadi. Qayta ishlov jarayonlari, odatda, qo'shimcha xarajatlar va vaqt talabi bilan bog'liq bo'lib, ularning kamayishi ishlab chiqarish samaradorligiga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir muhim ko'rsatkich – xodimlar ishtiroki darajasi ham ijobiy tomonga o'zgargan. Agar 2022-yilda ishlab chiqarish va sifatni yaxshilash jarayonlarida xodimlar ishtiroki 48 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 72 foizgacha oshgan. Bu esa sifat menejmenti tizimi orqali xodimlarni faol jalb etish, ularning fikr va takliflarini ishlab chiqarishga tatbiq qilish, motivatsiyani kuchaytirish orqali tashkil etilgan boshqaruvning samarali ekanini ko'rsatadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkin, "Sayqal" MCHJ korxonasi misolida o'rganilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik ishlab chiqarish korxonalarida ISO 9001:2015 singari xalqaro sifat standartlarini joriy etish natijasida ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot sifati va mijozlar qoniqishida sezilarli yuksalish kuzatiladi. Sifat menejmenti tizimi orqali ishlab chiqarish jarayonlari tizimlashtirildi, nuqsonli mahsulotlar ulushi va qayta ishlov xarajatlari kamaydi, mijoz shikoyatlari esa keskin qisqardi. Bundan tashqari, xodimlarning jarayondagi ishtiroki kuchayib, korxona ichki muhitida sifat madaniyati shakllandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergashev, Q. X. (2020). *Tadbirkorlik asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Karimova, S. B. (2023). O'zbekiston kichik ishlab chiqarish korxonalarida sifat menejmenti tizimining rivojlanish tendensiyalari. *Milliy iqtisodiyot jurnali*, 3(1), 67–74.
3. Abdukarimov, M. T. (2021). Kichik biznesda sifatni boshqarish tizimlari: muammolar va yechimlar. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, 4(2), 44–52.
4. International Organization for Standardization. (2015). *ISO 9001:2015 Quality management systems – Requirements*. Geneva: ISO.
5. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. (2023). *Kichik sanoat korxonalarida sifat standartlarini joriy etish holati bo'yicha hisobot*. Toshkent: Rasmiy nashr.
6. UNIDO. (2019). *Quality Infrastructure for Sustainable Development in Developing Countries*. Retrieved from <https://www.unido.org/>
7. OECD. (2020). *Enhancing the contributions of SMEs in a global and digitalised economy*. Paris: OECD Publishing.
8. Deeng, R., & Gray, P. (2018). *Implementing ISO 9001 in Small and Medium-Sized Enterprises*. London: Routledge.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4512-son qarori. (2019). *Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni sifat standartlariga moslashtirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida*. Toshkent.